

Designing a Territorial Influence Model

Ali Ashraf Saeidi Fard¹| Ebrahim Roumina^{2✉}| Mohammad Reza Hafeznia³|
Reza Roshani⁴

1. PhD student in Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Email: alisaeidi55629@gmail.com

2. Associate Professor, Department of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Email: e.roumina@modares.ac.ir

3. Professor, Department of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Email: hafez_m@modares.ac.ir

4. Assistant Professor, AJA Command and Staff University, Tehran, Iran.

Email: r.roshani@casu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 6 February 2024

Received in revised form

26 February 2024

Accepted

2 March 2024

Published online

14 December 2024

Keywords:

*Territory, geopolitical
influence, territorial
influence*

ABSTRACT

Objective: The main aim of this study is to identify the components of territorial influence and to design a related model.

Methodology: This research is applied in terms of its purpose and descriptive-analytical in nature and methodology. To identify the components of territorial influence, upper-level documents and library resources were utilized. Qualitative data analysis was carried out using thematic analysis (MaxQDA software), resulting in the identification of over 87 basic themes.

Findings: The basic themes related to territorial influence were combined and summarized into 48 central themes, which were ultimately reduced to 9 main categories representing the key components. Finally, after obtaining validation from experts using a researcher-made questionnaire, a territorial influence model was presented.

Conclusion: The findings of this study suggest that territorial influence constitutes a critical dimension of geopolitical power. The key components of territorial influence include:

Possessing a superior transit position

Being situated in a strategic communication hub

Holding a larger territorial expanse for the influencing country

Hydro-political relations and water control over neighboring countries

More favorable climatic conditions relative to the influenced countries

The presence of significant locations such as religious, pilgrimage, ethnic, and historical sites within the influencing country

The number of neighboring countries

Access to open seas and control over international straits.

Cite this article: Saeidi Fard. A. A, Roumina. E, Hafeznia, M. R, Roshani, R. (2024). Designing a pattern of territorial influence. *Military Science & technology*, 20(69), 183-211.

doi: <http://doi.org/10.22034/qjmst.2024.2022384>. 2015

Publisher: AJA Command and Staff University

DOI: 10.22034/qjmst.2024.2022384. 2015

طراحی الگوی نفوذ سرزمینی

علی اشرف سعیدی^۱ | ابراهیم رومینا^۲ | محمدرضا حافظنیا^۳ | رضا روشنی^۴

۱. دانشجوی دکترای جغرافیای سیاسی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: alisaeidi55629@gmail.com
۲. دانشیار گروه جغرافیای سیاسی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: e.roumina@modares.ac.ir
۳. استاد گروه جغرافیای سیاسی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: hafez_m@modares.ac.ir
۴. استادیار دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، تهران، ایران. رایانامه: r.roshani@casu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۷ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۲/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۲ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۹/۲۴	هدف: هدف اصلی این تحقیق شناسایی مؤلفه‌های نفوذ سرزمینی و طراحی الگوی مرتبط است. روش‌شناسی: این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و از حیث ماهیت و روش توصیفی - تحلیلی است. برای شناسایی مؤلفه‌های نفوذ سرزمینی از اسناد و مدارک بالادستی و منابع کتابخانه‌ای استفاده شده است. تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی مبتنی بر روش تحلیل تماتیک (نرم‌افزار مکس کیودا)، انجام که به شناسایی بیش از ۸۷ مضمون پایه منجر گردیده است. یافته‌ها: مضامین پایه مرتبط با نفوذ سرزمینی پس از ترکیب و تلخیص به ۴۸ مضمون محوری تقلیل و در نهایت ۹ مقوله اصلی به‌عنوان مؤلفه‌های کلیدی استخراج شده است و در نهایت پس از اخذ تأیید خبرگان با یک پرسشنامه محقق‌ساخته، الگوی نفوذ سرزمینی ارائه شده است. نتیجه‌گیری: نتایج و یافته‌های این تحقیق نشان‌گر آن است که نفوذ سرزمینی یکی از مهم‌ترین ابعاد در حوزه نفوذ ژئوپلیتیکی بوده و مؤلفه‌های کلیدی آن عبارت‌اند از: برخورداری از موقعیت گذرگاهی برتر، قرارگیری در یک موقعیت ارتباطی بهتر، داشتن وسعت و قلمرو گسترده‌تر برای کشور نفوذکننده، هیدروپلیتیک و روابط آبی نفوذکننده در سایر کشورهای پیرامونی، شرایط اقلیمی مناسب‌تر نسبت به کشورهای نفوذپذیر، قرارگیری مکان‌های موردتوجه مانند: مکان‌های مذهبی و زیارتی یا قومی و تاریخی و... در داخل کشور نفوذکننده، تعدد همسایگان، دسترسی به آب‌های آزاد و میزان تسلط بر تنگه‌های بین‌المللی.

استناد: سعیدی‌فر، علی‌اشرف، رومینا، ابراهیم، حافظنیا، محمدرضا و روشنی، رضا، (۱۴۰۳)، طراحی الگوی نفوذ سرزمینی، علوم و فنون نظامی، ۲۰(۶۹)، ۲۱۱-۱۸۳.

DOI: <http://doi.org/qjmst/10.22034/2024.2022384.2015>

ناشر: دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

DOI: 10.22034/qjmst.2024.2022384.2015

Designing a Territorial Influence Model

Aliashraf Saeedifard¹ | Ebrahim Roumina^{2✉} | Mohammad Reza Hafeznia³
Reza Roshni⁴

Extended Abstract

Introduction

Geopolitical influence is defined as the ability of a country to shape the policies and actions of other countries and regions through the interplay of hard power, soft power, and interdependent power, within a specific geopolitical context of limited spatial proximity. In essence, geopolitical influence refers to the ability derived from the size and comprehensive power of a country's geopolitical position (Wang et al., 2015). Within this framework, territorialism emerges as a fundamental concept in political geography, representing a behavioral phenomenon related to spatial organization in the form of areas of influence with distinct territorial boundaries. The primary objective of this research is to identify the components of territorial influence and to develop a model based on the study's findings. Despite the lack of previous research focusing on territorial influence from a geopolitical perspective, this study attempts to identify, explain, and design a model for territorial influence by analyzing available documents and resources, as well as consulting with technical experts. The significance of this research lies in enhancing the understanding of territorial capacities for planning purposes, aiding officials and

¹ - Doctoral student of political geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: a.saeidifard@modares.ac.ir

² - Associate Professor, Department of Political Geography, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: e.roumina@modares.ac.ir

³ - Full Professor, Department of Political Geography, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: hafezn_m@modares.ac.ir

⁴ - Assistant Professor of the Faculty of Support and Headquarters, Command University and AJA Headquarters, Tehran, Iran. E-mail: R.Roshani@casu.ac.ir

policymakers in preserving and expanding national influence beyond political borders. Neglecting this aspect may lead to the loss of potential capabilities for achieving national objectives or result in missed opportunities and damage to national interests due to incomplete or misguided policies.

Methodology

This study follows a descriptive-analytical approach in terms of its fundamental purpose, nature, and methodology. To identify the components of territorial influence, upstream documents and library resources were utilized. Qualitative data were analyzed using content analysis methodology.

Findings

After synthesizing and summarizing the data, the basic themes were consolidated into 48 main themes, which were subsequently reduced to 9 core categories representing the key components of territorial influence. Following expert validation via a researcher-designed questionnaire, a territorial influence model was developed.

Conclusion

The results of this research indicate that "influence," as a concept related to power and its application in international relations, is a longstanding and multifaceted phenomenon encompassing all forms of power—from hard to soft. Collective influence represents a key capability of a government to affect the behavior of other actors, with various dimensions and components (Jaafari Harandi, 2015: 17). Territorial influence refers to the extent and manner in which a political actor uses the characteristics of their geopolitical position to impact political, economic, social-cultural, military, and other systemic processes beyond political borders, aiming to alter or impose specific behaviors on other actors and competitors (Saeedifard, 1402: 27). In many cases, territorial influence intertwines with territorialism and territorialization processes of countries and political actors. As a core concept in political geography, territorialism is a behavioral phenomenon concerning spatial organization—manifested in areas of influence with defined territorial boundaries. Changes within the

geopolitical sphere typically arise from geopolitical competitions among powers (Hafeznia, 1385: 114). With the expansion of governance across political, economic, cultural, and similar dimensions, some territories—despite having separate governments—are considered under the influence of dominant powers (Muir, 2012: 20). Geopolitical influence is categorized into eight dimensions: political, economic, cultural-social, military, science and technology, territorial, strategic resources, and spatial resources. These dimensions are employed by powerful governments to achieve their objectives. In a comprehensive definition, territorial influence refers to the ability of a political actor to utilize the characteristics of their geopolitical position to influence political, economic, cultural-social, and military processes beyond their borders, aiming to modify or impose behavior on other actors. Every country, as a political unit, possesses a specific territory demarcated by international borders. To ensure their security and safeguard national interests, governments strive to control and utilize territories beyond their borders. This research, through an extensive review of existing literature, documents, and expert opinions, introduces a novel and comprehensive concept—*territorial influence*—that encapsulates all the previously discussed dimensions. The territorial influence model developed in this study includes nine key components:

- ≠ Superior transit position
- Strategic communication position
- Larger territorial scope for the influencing country
- Hydro-politics and water relations in neighboring countries (such as water policies, water sources, freshwater availability, rainfall patterns, upstream positioning, etc.)
- More favorable climatic conditions than the influenced countries
- ≠ The presence of significant locations, such as religious, pilgrimage, ethnic, and historical sites within the influencing country
- The number of neighboring countries

Access to open seas and dominance over international straits
These components serve as essential tools for a country to expand its sphere of influence by planning strategically on these variables, leveraging territorial and other available capabilities while mitigating threats and safeguarding national interests. However, the mere possession of territorial capabilities, without the internal capacity and the political will of a country's leaders, will not result in robust territorial influence. Therefore, it is recommended that policymakers and national planners actively identify and develop their territorial capabilities to enhance territorial influence beyond their borders, based on the model proposed in this research.

References

- Jafari Harandi, A. (2015). *Managing US influence in the new Iraq* (Published by Imam Sadiq University). Tehran.
- Muir, R. (2012). *Political geography: A new introduction* (M. Valley, Trans.). Publications of the Geographical Organization of the Armed Environment, Duke University.
- Saeidi Fard, A. A., Romina, I., Hafeznia, M. R., & Roshni, R. (2023). *Designing a geopolitical penetration measurement model* (Doctoral dissertation). Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University.
- Wang, S., Cao, Y., & Ge, Y. (2015). Spatio-temporal changes and their reasons for the geopolitical influence of China and the US in South Asia.

مقدمه

«نفوذ» به عنوان مفهومی مرتبط با قدرت و اعمال آن در روابط بین الملل مسئله‌ای قابل تأمل و دارای سابقه طولانی بوده و تمامی اشکال قدرت -از سخت تا نرم- را در خود جای می‌دهد، نفوذ مجموعه‌ای از توانایی‌های یک دولت است که به شکل بالفعل و در جهت اثرگذاری بر رفتار سایر بازیگران اعمال می‌شود و دارای ابعاد و مؤلفه‌های زیادی است (جعفری هرندی، ۱۳۹۵: ۱۷). از دیدگاه وانگ و همکارانش (۲۰۱۵) نفوذ اشاره به توانایی تغییر افکار و اعمال افراد به روشی قابل قبول دارد. ایشان نفوذ ژئوپلیتیکی را به عنوان توانایی یک کشور برای تأثیرگذاری بر دیگر کشورها و مناطق به دلیل ارتباط متقابل و تعامل قدرت سخت، قدرت نرم و قدرت وابسته به یکدیگر -با توجه به یک منطقه ژئوپلیتیکی خاص با محدودیت فاصله مکانی- تعریف کرده‌اند؛ به عبارت دیگر، از نگاه آنان نفوذ ژئوپلیتیکی اشاره به قابلیت ناشی از اندازه و قدرت جامع موقعیت ژئوپلیتیکی یک دارد (Wang & Others, 2015). نفوذ ژئوپلیتیکی به ابعاد هشت‌گانه نفوذ سیاسی، اقتصادی، فرهنگی- اجتماعی، نظامی، علم و فناوری، سرزمینی، منابع استراتژیک و سرچشمه‌های فضایی تقسیم‌بندی می‌شود که در راستای تحقق اهداف بازیگر به کار گرفته می‌شوند. از آن میان، نفوذ سرزمینی با تکیه بر موقعیت ژئوپلیتیکی، موقعیت سرزمینی، موقعیت ارتباطی و گذرگاهی، تعداد همسایگان و قلمروسازی و قلمروخواهی از جایگاه برجسته‌ای برخوردار است؛ برای نفوذ سرزمینی تعاریف متفاوتی در اذهان وجود دارد که تمام و یا بخشی از موارد پیش گفته را شامل می‌شود. در تعریفی دیگر، نفوذ سرزمینی میزان و نحوه اثرگذاری یک بازیگر سیاسی با بهره‌گیری از ویژگی‌های موقعیت ژئوپلیتیکی خود برای اثرگذاری بر فرایندهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی- اجتماعی، نظامی و... سایر سیستم‌ها در ورای مرزهای سیاسی، برای تغییر یا تحمیل رفتاری خاص بر سایر بازیگران و رقبا است (سعیدی فرد، رومینا، حافظ نیا و روشنی، ۱۴۰۲: ۲۷). در واقع نفوذ سرزمینی در بسیاری از موارد با قلمروخواهی و قلمروسازی کشورها و بازیگران سیاسی ممزوج شده و نمود پیدا می‌کند؛ بر این اساس، از قلمروخواهی به عنوان مفهومی اساسی در جغرافیای سیاسی می‌توان یاد کرد و آن را پدیده‌ای رفتاری خواند که با سازمان‌دهی فضا -به صورت مناطق نفوذ با محدوده‌های مشخص سرزمینی- در ارتباط است. امروزه با گسترش گونه‌های حاکمیت در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و مانند آن، شاهد آن هستیم که برخی از سرزمین‌ها با

آن که دولت جداگانه‌ای دارند، اما زیر نفوذ قدرت یا قدرت‌های بزرگ محسوب می‌شوند. رابرت ساک (۱۹۸۶) نیز در تعریفی از مفهوم قلمروخواهی ارائه کرد که در پیدایش نقاط عطف نظری مؤثر بود، به باور او، قلمرو خواهی عبارت است از: کوشش یک فرد یا یک گروه برای تأثیرگذاری، نفوذ و کنترل مردم، پدیده‌ها و روابط از راه تحدید حدود نظارت بر یک منطقه جغرافیایی (Muir, 2012: 20). به عبارتی قلمرو ژئوپلیتیک یک نقطه کانونی مرکزی و یک فضای پیرامونی دارد. قلمرو نفوذ شامل تعدادی از کشورها با جوامع تابعه است که از اراده مرکز و راهبردهای آن متأثر هستند؛ قلمروهای ژئوپلیتیکی می‌توانند تک متغیره یا چند متغیره، محدود یا گسترده باشد. در واقع، فضای پیرامون می‌تواند در تأثیر یک یا چند متغیر سیاسی، نظامی، تکنولوژی، کالای صنعتی، زبان، انرژی، علم و... باشد؛ قلمرو ژئوپلیتیکی از مرزهای سیاسی عبور می‌کند و به قلمرو حاکمیت سایر دولت‌ها پا می‌گذارد. در واقع، مرزهای قلمرو ژئوپلیتیک می‌تواند حتی بسیار دورتر از مرزهای سیاسی متروپل باشد. نمونه بارز آن، آمریکا است که تلاش می‌کند قلمرو ژئوپلیتیک خود را در خاورمیانه تثبیت و در آسیای مرکزی و قفقاز توسعه دهد؛ قلمرو و مرزهای ژئوپلیتیکی سیال و پویا بوده که در نتیجه، به‌طور دائم در حال پیش‌روی و پس‌روی هستند. تغییرها در قلمرو ژئوپلیتیکی در بیشتر موارد در نتیجه رقابت‌های ژئوپلیتیکی قدرت‌ها روی می‌دهند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۱۶-۱۱۴).

هدف اصلی این تحقیق شناسایی مؤلفه‌های نفوذ سرزمینی و طراحی الگوی نفوذ سرزمینی با استفاده از یافته‌های پژوهش است؛ از آنجا که تاکنون پژوهشی که از با رویکرد ژئوپلیتیکی به نفوذ سرزمینی پرداخته باشد یافت نشده است؛ محقق سعی نموده که با بررسی اسناد و مدارک و غور در منابع موجود و استفاده از نظر خبرگان فن، نسبت به شناسایی، تبیین و طراحی الگویی علمی و کارآمد برای نفوذ سرزمینی بپردازد که اهمیت آن در آشنایی مسئولین و سیاست‌گذاران کشور با ظرفیت‌های سرزمینی برای برنامه‌ریزی در جهت حفظ و توسعه نفوذ کشور در قلمروهای موردعلاقه در ورای مرزهای سیاسی بوده و ضرورت آن از این حیث است که در صورت اغفال از این مقوله، قابلیت‌های بالقوه برای دستیابی به اهداف ملی از دست رفته و یا با سیاست‌گذاری‌های ناقص و یا اشتباه، منجر به از دست رفتن فرصت‌ها و آسیب به منافع ملی می‌گردد.

مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش

مبانی نظری

در سیستم بین‌المللی دوران جنگ سرد، حوزه‌های تحت سلطه ابرقدرت‌ها در نظام دوقطبی، حوزه نفوذ آن‌ها تعریف می‌شد؛ پس از آن و در دوران تک‌قطبی، تنها ایالات متحده بود که قادر به ادعای داشتن حوزه نفوذ است. (Amitai, 2015: 117). با تشکیل بلوک‌های چندقطبی قدرت (از ۲۰۱۰ به بعد) پیکربندی جدید چندقطبی از حوزه‌های نفوذ شکل گرفت که در آن هرکدام از قدرت‌ها، فضاهای نفوذ خود را مطرح می‌کنند (LATHAM, 2022: 2).

تفاوت‌های بالقوه و دلایل مهم و محرک‌های کلیدی برای تعامل فضایی و شکل "نیروهای" مختلف نشان می‌دهد که نفوذ ژئوپلیتیکی تحت تأثیر مکان جغرافیایی و مناطق نیز قرار می‌گیرد (Wang & Others, 2015). در این شرایط یک قدرت خارجی غالب (کشور الف) هم استقلال سیاسی دولت‌های ضعیف‌تر (کشور ب) را محدود می‌کند و هم از اعمال نفوذ مشابه دیگر قدرت‌های خارجی در آن کشور جلوگیری می‌کند. برای اینکه یک منطقه به‌عنوان حوزه نفوذ شناخته شود، سطح کنترل آن قدرت بر کشورها یا واحدهای سیاسی ضعیف‌تر باید کمتر از یک امپراتوری یا استعمارگر بوده و در عین حال فراتر از رهبری صرف یک اتحاد یا ائتلاف باشد. حوزه‌های نفوذ یکی از ویژگی‌های ساختاری همه نظم‌های آنارشی بین‌المللی است. در شرایط هرج و مرج - یعنی در جهانی فاقد قدرت عالی یا حاکمیت جهانی که قادر به حل‌وفصل اختلافات، اجرای قانون و نظم تحمیلی باشد - همه دولت‌ها برای به حداکثر رساندن قدرت و امنیت خود با فشارهای سیستماتیک روبرو هستند. در پاسخ به این فشارها، دولت‌های قدرتمندتر (یعنی قدرت‌های بزرگ) به دنبال گسترش حوزه نفوذ سرزمینی خود بر قدرت‌های ضعیف‌تر خواهند بود (LATHAM, 2022: 3).

نفوذ ژئوپلیتیکی یکی از انواع توانایی یک کشور برای تأثیرگذاری بر کشورهای دیگر است که برگرفته از موقعیت مکانی آن کشور است (QIN & others, 2018: 2) در این شرایط یک قدرت خارجی غالب (کشور الف) هم استقلال سیاسی دولت‌های ضعیف‌تر (کشور ب) را محدود می‌کند و هم از اعمال نفوذ مشابه دیگر قدرت‌های خارجی در آن کشور جلوگیری می‌کند. برای اینکه یک منطقه به‌عنوان حوزه نفوذ شناخته شود، سطح کنترل آن قدرت بر کشورها یا واحدهای سیاسی ضعیف‌تر باید کمتر از یک امپراتوری یا استعمارگر بوده و در عین حال فراتر از رهبری صرف یک اتحاد یا ائتلاف باشد.

حوزه‌های نفوذ یکی از ویژگی‌های ساختاری همه نظم‌های آنارشی بین‌المللی است. در شرایط هرج و مرج -یعنی در جهانی فاقد قدرت عالی یا حاکمیت جهانی که قادر به حل و فصل اختلافات، اجرای قانون و نظم تحمیلی باشد- همه دولت‌ها برای به حداکثر رساندن قدرت و امنیت خود با فشارهای سیستماتیک روبرو هستند. در پاسخ به این فشارها، دولت‌های قدرتمندتر (یعنی قدرت‌های بزرگ) به دنبال گسترش حوزه نفوذ سرزمینی خود بر قدرت‌های ضعیف‌تر خواهند بود (LATHAM, 2022: 3).

میزان فاصله بین دو کشور در میزان "نفوذ ژئوپلیتیکی" اثر معکوس دارد، این فاصله هم فاصله فیزیکی و هم فاصله دیپلماتیک را در نظر می‌گیرد. فاصله فیزیکی به فاصله واقعی موجود بین مراکز دو کشور اشاره دارد و فاصله دیپلماتیک به روابط دوستانه بین کشورها اطلاق می‌شود که طیفی بین خصمانه‌ترین روابط، تا دوستانه‌ترین روابط را در بر می‌گیرد؛ سپس با توجه به میزان فاصله، می‌توان مقادیر نفوذ ژئوپلیتیکی را در یک کشور یا منطقه خاص به دست آورد. باید توجه داشت که گاهی فاصله دیپلماتیک می‌تواند بر فاصله فیزیکی غلبه کند و نقش بیشتری ایفا کند. همان‌طور که می‌بینیم فاصله بین ایالات متحده و هند به دلیل روابط دیپلماتیک دوستانه و نزدیک‌تر بین این دو کشور، کمتر از فاصله بین کشورهای چین و هند است (Wang & Others, 2015). تأثیر ژئونفوذ سرزمینی با میزان فاصله نسبت معکوس دارد. هر چه میزان فاصله بزرگتر باشد، نفوذ ژئوپلیتیکی کوچکتر است و بالعکس. اگرچه میزان فاصله نمی‌تواند میزان نفوذ ژئوپلیتیکی را مستقیماً تعیین کند ولی می‌تواند آن را تقویت یا تضعیف کند. این به دلیل میزان فاصله (شامل فواصل فیزیکی و دیپلماتیک) است. نفوذ ژئوپلیتیکی در فاصله‌های فیزیکی کوتاه را بهتر می‌توان حفظ کرد، در حالی که فواصل فیزیکی بزرگ می‌تواند تأثیر نفوذ ژئوپلیتیکی را کاهش دهد. این نشان می‌دهد که نفوذ ژئوپلیتیکی توسط مکان و فاصله فیزیکی محدود شده است، که تمایل به تضعیف فضایی را نشان می‌دهد. فاصله دیپلماتیک به میزان دوستی بین کشورها اشاره دارد. فاصله دیپلماتیک زیاد نشان می‌دهد که روابط مساعد نیست، در حالی که فاصله نزدیک دیپلماتیک نشان‌دهنده روابط نزدیک هستند؛ اولی می‌تواند نفوذ سرزمینی را کاهش دهد، در حالی که دومی می‌تواند نفوذ سرزمینی را افزایش دهد. در جنوب آسیا، نفوذ سرزمینی چین در پاکستان، نپال و بوتان بالا، اما در مالدیو و سریلانکا نسبتاً کم است. یکی از دلایل این پدیده‌ها مسافت طولانی فیزیکی است. از میان هفت کشور جنوب آسیا، هند، پاکستان، نپال و بوتان با چین مرز مشترک دارند و بنابراین، فواصل فیزیکی کوتاه است،

سريلانكا و مالدیو کشورهای جزیره‌ای هستند که بسیار دور از چین هستند. علاوه بر این، نفوذ ژئوپلیتیکی چین در پاکستان بیشتر از ایالات متحده است، در حالی که نفوذ ژئوپلیتیکی ایالات متحده در هند بیشتر از چین است. این پدیده‌ها با فاصله‌های دیپلماتیک نزدیک‌تر قابل توضیح است (Wang & Others, 2015).

قدرت غالب در یک حوزه نفوذ سرزمینی صرفاً به دنبال این خواهد بود سایر قدرت‌های بزرگ را از اعمال نفوذ در حوزه خود محروم کند. با این حال این قدرت غالب، در حوزه نفوذ سرزمینی خود به دنبال شکل‌دادن به سیاست خارجی و هم سیاست داخلی و سیستم‌های اقتصادی دولت‌های تابع نفوذ خود باشند. حوزه‌های نفوذ سرزمینی نیز می‌توانند بر اساس «شناخت» متفاوت باشند؛ به زبان ساده، حوزه نفوذ یک دولت ممکن است توسط سایر قدرت‌ها به‌طور رسمی، غیررسمی یا اصلاً به رسمیت شناخته نشده باشد. یک حوزه نفوذ سرزمینی رسمی شامل توافق صریح بین دولت‌ها در مورد مرزها است. از سوی دیگر، حوزه نفوذ غیررسمی، حوزه‌ای است که در یک توافق صریح مدون نشده باشد. به‌عنوان مثال می‌توان به حوزه تاریخی نفوذ ایالات متحده در نیمکره غربی اشاره کرد که هیچ‌گاه از طریق معاهده یا سایر توافقات بین‌المللی در هیچ مقطعی از قرن نوزدهم رسمیت نداشته است و البته، مواردی هم وجود دارد که یک حوزه نفوذ ادعا شده به‌سادگی توسط دیگر قدرت‌های بزرگ -یا به‌طور رسمی یا در عمل- به رسمیت شناخته نمی‌شود؛ نمونه‌ای از این نوع ادعای حوزه نفوذ، ادعای اخیر روسیه در حوزه‌ای است که اوکراین را نیز در بر می‌گیرد که تا حد زیادی به رسمیت شناخته نمی‌شود. در نهایت، حوزه‌های نفوذ بسته به میزان ثبات متفاوت هستند؛ بنابراین تاریخ نشان می‌دهد که ثبات کمتر یعنی مستعد جنگ بودن، لذا مناطق باثبات دارای ویژگی‌های زیر هستند:

- 0 آن‌ها دارای مرزهای بدون ابهام هستند و مرزهای آن‌ها به‌وضوح توسط قدرت نفوذگر، قدرت(های) تابع و تمام قدرت‌های خارجی غالب، درک می‌شود؛
- آن‌ها تحت سلطه قدرت‌هایی هستند که در واقع ابزاری برای شکل‌دادن به امور خارجی و یا داخلی سیاست‌های دولت زیردست و حذف سایر قدرت‌های خارجی از اعمال نفوذ بر آن حالت را دارند؛
- آن‌ها شامل حالات تابعی هستند که وضعیت فرعی خود را می‌پذیرند؛
- آن‌ها با حوزه‌هایی که دیگر قدرت‌های بزرگ ادعا می‌کنند هم‌پوشانی ندارند؛

آن‌ها به‌طور رسمی یا غیررسمی توسط سایر قدرت‌های بزرگ به رسمیت شناخته می‌شوند.

حوزه‌های نفوذی که فاقد یک یا چند مورد از این ویژگی‌ها هستند، کمتر پایدار بوده و در نتیجه بیشتر مستعد جنگ هستند (LATHAM, 2022: 5). در این حالت ارزش‌های دولت-ملت‌ها به همدیگر پیوند خورده و سرچشمه مشاجره قرار می‌گیرند (رومینا، حافظ نیا و احمدی دوازده‌امامی، ۱۴۰۱: ۳).

با انجام این انتقال، پیکربندی جدیدی از فضاها شروع به متبلور شدن کرده است. به‌طور خاص، در دوران کنونی کشورهای قدرتمند برای توسعه حوزه نفوذ ژئوپلیتیکی خود در حوزه نفوذ سرزمینی-در حالی که فشارها برای مدیریت رقابت بین امپراتوری (ویژه اواخر قرن نوزدهم)، برای تداوم بلوک‌های تعریف‌شده از نظر ایدئولوژیک (ویژه دوران جنگ سرد) و نظارت یک‌جانبه بر نظم بین‌المللی لیبرال (ویژه دوران پس از جنگ سرد) همگی از بین رفته‌اند- فشارهای عمیق سیستمی برای حذف احتمالی رقابت رقبای خطرناک از اطراف خود و برای شکل دادن به اقتصادهای منطقه‌ای به نفع خود داشته‌اند. آن‌ها مانند همیشه قدرتمند باقی می‌مانند، اگرچه اکنون آن‌ها واقعیت‌های در حال ظهور قدرت بزرگ چندقطبی را منعکس می‌کنند؛ در حالی که این گذار تاریخی در مراحل ابتدایی خود است، خطوط گسترده یک جهان چندقطبی حداقل تا حدی توسط حضور حوزه‌های نفوذ در حال حاضر آشکار است: اول، واقعیت‌های در حال تحول نظم جهانی معاصر به‌گونه‌ای است که قدرت‌های بزرگی مانند روسیه و چین (و شاید سایرین در آینده) به‌ناچار حوزه‌های نفوذ خود را در تعقیب هسته خود اعمال می‌کنند. منافع اقتصادی، سیاسی و استراتژیک این حوزه‌ها ممکن است به «حیاط‌خلوت» یا «نزدیک خارج از کشور» یک کشور محدود شود یا نباشد. ثانیاً، ایالات‌متحده نمی‌تواند برای جلوگیری از تأسیس حوزه‌های نفوذ قدرت‌های بزرگ فعلی و آینده که به دنبال دفاع از حوزه‌ای در تعقیب منافع اصلی اقتصادی یا ژئوپلیتیکی خود هستند کاری انجام دهد، این کشورها معمولاً مایل به سرمایه‌گذاری منابع قابل‌توجهی هستند و ریسک‌های قابل‌توجهی را برای اعمال نفوذ در درون خود انجام می‌دهند. با توجه به منافع خاص امنیت ملی ایالات‌متحده بعید است که این کشور مایل یا قادر به انجام کارهای زیادی برای بازدارندگی یا ممانعت از حوزه‌های نفوذ ادعای این کشورها باشد. سوم، بازگشت حوزه‌های نفوذ می‌تواند پیامدهای استراتژیک مثبتی -هم برای ایالات‌متحده و هم برای نظم بین‌المللی- به‌طور گسترده‌تر داشته باشد. در نهایت، با توجه به اجتناب‌ناپذیری

حوزه‌های نفوذ و مزایای سفارشی که می‌توانند ارائه کنند، بهترین استراتژی کشورها این است که وجود آن‌ها به‌عنوان یک نقطه ثابت در سیاست بین‌الملل و سپس توسط ایالات متحده به رسمیت شناخته شوند (LATHAM, 2022: 9).

با یک رویکرد متمایز به حوزه‌های نفوذ نیز باید به این نکته توجه داشت که در آن، شرایطی که مطلوب است، وجود نداشته باشد؛ تلاش‌ها برای خنثی کردن ادعای یک قدرت بزرگ دیگر در مورد یک فضا احتمالاً نه تنها بیهوده است بلکه باعث اثبات ادعای آن کشور می‌شود. به بیان ساده‌تر، در مواردی که هم توازن قدرت منطقه‌ای و هم توازن تعهد به نفع قدرت بزرگ مدعی است یا در جایی که دولت‌های درون حوزه نفوذ سرزمینی ادعا شده، فاقد قدرت مقاومت هستند، قدرت ادعا کننده در تحمیل حوزه نفوذ موفق خواهد بود و هرگونه تلاش برای خنثی کردن ادعای آن منجر به جنگ خواهد شد. این احتمالاً همان چیزی است که در پرونده روسیه و اوکراین رخ داد: تلاش‌های مکرر مسکو برای نشان دادن این موضوع که پیوستن اوکراین به مدار غرب (به شکل پیوستن به ناتو یا اروپا) را تحمل نمی‌کند که این مورد توسط کیف، بروکسل و واشنگتن نادیده گرفته شد. با توجه به تعهد عمیق روسیه به حذف غرب از گسترش نفوذ خود در اوکراین و برتری نظامی آشکار آن در منطقه و چشم‌انداز جدایی قریب‌الوقوع اوکراین از حوزه نفوذ ادعایی روسیه، به جنگ منجر شد (LATHAM, 2022: 11).

میزان نفوذ سرزمینی قدرت‌های بزرگ به قدرت کلی نفوذگر، درجه عینی پذیرش ملت نفوذ شونده و فاصله بین ملت‌ها بستگی دارد. قدرت همه‌جانبه قدرت‌های بزرگ، متشکل از قدرت سخت و قدرت نرم است، درجه پذیرش عینی ملت با میزان وابستگی و فاصله بین دو ملت سنجیده می‌شود. به‌طور کلی برخورداری از قدرت بیشتر با میزان نفوذ سرزمینی بیشتر برابر نیست و ازدیاد فاصله به‌طور معکوس بر میزان نفوذ سرزمینی تأثیر می‌گذارد. به‌طور مثال: نفوذ سرزمینی چین در آسیای جنوب شرقی به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای به‌طور مداوم افزایش یافته است، در حالی که نفوذ ایالات متحده در آسیای جنوب شرقی علی‌رغم قدرت بیشتر به میزان کمتری تغییر کرده و به آرامی با نوسانات کوچک بهبود یافته است؛ لذا می‌توان گفت که در این منطقه، تکامل چین و نفوذ ژئوپلیتیک ایالات متحده متقابلاً منحصربه‌فرد نبود، اما یک بازی برد-برد متفاوت بوده است (QIN & others, 2018: 9).

میشل فوچر در مصاحبه‌ای با عنوان اطلس نفوذ فرانسه در قرن ۲۱ می‌گوید که: «فراموش نکنیم که فرانسه کشوری است که بیشترین همسایگی را در جهان در زمین و دریا دارد. با این حال، یک تناقض در اینجا وجود دارد؛ ما به ۱۱ - و به‌زودی ۱۲ - میلیون کیلومتر مربع منطقه انحصاری اقتصادی افتخار می‌کنیم و در عین حال، منابع کم و کمتر، قایق‌های کمتر و کمتری در سرزمین‌ها داریم. این حاشیه برای بهبود گسترده خوب است و به ما دامنه نفوذ سرزمینی می‌دهد. ولی ما هنوز نیاز داریم که به خود وسیله‌ای برای حرکت به جلو بدهیم و بیش از هر چیز اراده این کار را داریم. مشاهده نقشه ما را وادار می‌کند تا میزان حضور و جنبه چندوجهی آن را یادداشت کنیم که لزوماً به معنای نفوذ سرزمینی نیست؛ زیرا نفوذ عبارت است از «تبدیل حضور به عنصری از کنش». من نفوذ را نه از نظر فرهنگی بلکه به‌عنوان یک ژئوپلیتیک تعریف می‌کنم. کلمه نفوذ دارای یک تاریخچه، به‌عنوان یک استراتژی، به‌عنوان یک سیاست است. این سیاستی است برای پایان دادن به بحران. مانند: ایجاد اتحاد Française در سال ۱۸۸۳ به ابتکار "پل کمبون" و "ژول فری" با حمایت شخصیت‌هایی مانند لوئیس پاستور، آرماند کالین، ویکتور دوروی، فردیناند دولسپس و دیگران که این‌ها از همان ابتدا تمایل به توسعه را نشان دادند (میشل فوچر، ۲۰۱۴).

با توجه به آنچه گفته شد، حوزه نفوذ سرزمینی را به‌طور واضح در منطقه قفقاز مشاهده کرد. با این توضیح که هرچند محصور بودن در خشکی موجب وابستگی جمهوری‌های قفقاز به کشورهای دیگر در دسترسی به آب‌های آزاد شده است، اما قفقاز جنوبی موقعیت ویژه‌ای برای ملاحظات امنیتی همسایگان و مناطق پیرامونی و همچنین به‌عنوان مسیرهای ترانزیت و حمل‌ونقل و تجاری مانند مسیرهای انتقال انرژی دارد (اسدی‌کیا، ۱۳۹۹: ۳۸).

هم‌جواری بخشی از این منطقه با دریای خزر، به‌ویژه با توجه به تعیین نشدن رژیم حقوقی دریای خزر و سعی هر یک از کشورهای ساحلی برای افزایش سهم خود از این دریا، از موضوعات مهم امنیتی در قفقاز است. وجود اختلافات مرزی و ارضی در منطقه قفقاز از جمله موارد ایجاد تنش و ناامنی و همچنین گشودن پای دولت‌های دیگر - غیر از جمهوری‌های قفقاز - به منطقه است. قفقاز جنوبی اهمیتی استراتژیک برای آمریکا دارد. از زمان فروپاشی شوروی و پس از تغییرات ژئوپلیتیکی این منطقه، آمریکا نفوذ سرزمینی، سیاسی و اقتصادی حضور مستقیم و نفوذ علنی نظامی خود را در منطقه قفقاز گسترش داده است. راهبردهای آمریکا در ارتباط با منطقه از زمان فروپاشی

شوروی، تا اندازه زیادی تحت تأثیر سیاست این کشور در زمینه مهار روسیه در منطقه پیرامونی آن و نیز سیاست منزوی کردن ایران بوده است (همان: ۴۱).

اما چین برای توسعه نفوذ سرزمینی خود راهی دیگر را برگزیده است؛ پکن و جامعه متخصص چینی، می‌گویند کمر بند اقتصادی جاده ابریشم یک پروژه مشترک برای تعدادی از کشورهای اوراسیا است. در چین، در سطح رسمی مرسوم نیست که در مورد اهداف ژئوپلیتیک کمر بند اقتصادی جاده ابریشم بحث شود. این حذفیات می‌تواند یک تأیید غیرمستقیم برای جاه‌طلبی ژئوپلیتیکی توسعه‌طلبانه پکن در رابطه با نفوذ ژئوپلیتیکی و بالأخص نفوذ سرزمینی در کشورهایی باشد که کمر بند اقتصادی جاده ابریشم از خاک آن‌ها عبور خواهد کرد. این موضوع از این نظر، قابل توجه است که "برنامه استراتژیک برای ساخت کمر بند اقتصادی جاده ابریشم و جاده ابریشم دریایی قرن بیست و یکم"، تصویب شده توسط کمیته مرکزی حزب کمونیست چین و شورای دولتی جمهوری خلق چین، هنوز به‌طور علنی منتشر نشده است (خبرگزاری تسنیم به نقل از سایت پلاتون آسیا، ۱۴۰۱).

کشور چین نیز برای گسترش حوزه نفوذ سرزمینی خود و تأثیرگذاری بر دیگر مناطق پیرامونی، ابتکاراتی را در سیاست خارجی خود ایجاد کرده است که احیای جاده ابریشم جدید را می‌توان یکی از این ابتکارات نام برد. این طرح در سال ۲۰۱۳ توسط رئیس‌جمهور این کشور اعلام شد. پیشبرد طرح ابتکار کمر بند- راه، باعث گسترش حوزه نفوذ چین در منطقه خاورمیانه و به‌ویژه در ایران می‌شود که به تبع آن می‌توان گفت که ضریب نفوذ سیاست خارجی کشور چین در منطقه را افزایش می‌دهد (احدی، ۱۳۹۹: ۹۹۴).

محیط یک عامل عینی در ژئوپلیتیک و میزان توسعه نفوذ سرزمینی است. کشورهای که دارای محیط‌های پیچیده ژئوپلیتیکی هستند اغلب با خطرات و تهدیدهای بیشتری روبرو هستند و احتمالاً در موقعیت‌های متضاد درگیر می‌شوند، هنگام برخورد با روابط بین‌المللی آن‌ها در موقعیت‌های انفعالی قرار می‌گیرند و با محدودیت‌های مختلف مواجه می‌شوند. این شاخص بر اساس عواملی مانند تعداد کشورهای همسایه، تهدیدهای کشورهای قدرتمند همسایه، سطح توسعه سیاسی و اقتصادی و نابرابری بین کشورهای همسایه، مداخله کشورهای مشکل‌ساز و اختلافات ارضی به پنج درجه تقسیم می‌شود. اثر مقیاس سرزمینی توانایی یک کشور برای اعمال نفوذ ملی خود را اندازه‌گیری می‌کند که با اندازه نسبی قلمرو آن اندازه‌گیری می‌شود. اندازه قلمرو یک کشور با پتانسیل آن

برای تبدیل شدن به یک کشور استراتژیک قدرتمند همبستگی دارد و نفوذ ژئوپلیتیک آن نیز به تناسب افزایش می‌یابد (Mengchen & Limao, 2014: 376).

چین در حال ساخت ۱۲ بزرگراه جدید در آسیای مرکزی است که به لحاظ اقتصادی رابطه سین کیانگ با قرقیزستان و سایر کشورهای همسایه آن را فراهم می‌کند و مسلماً باعث گسترش حوزه نفوذ سرزمینی چین بوده و روند همگرایی کشورهای این منطقه با چین را افزایش خواهد داد (رفیع و بختیاری جامی، ۱۳۹۲: ۹۵).

از دیگر عوامل مؤثر در ایجاد نفوذ سرزمینی می‌توان به هیدروپلیتیک و تسلط بر منابع بالادستی آب اشاره کرد؛ به‌عنوان مثال می‌توان به روابط اسرائیل با کشورهای منطقه اشاره کرد: آب یکی از بسترهای همکاری مصر و اسرائیل در حوزه غیرسیاسی است؛ به‌گونه‌ای که این رژیم در سال‌های آتی با توجه به کمبود آب مصر، از آن به‌عنوان اهرم فشاری در راستای خواست‌ها و اهداف خود استفاده خواهد کرد. مسئله آب برای مصر به حدی حائز اهمیت است که بسیاری از صاحب‌نظران، دیدار نتانیاهو از کشورهای حوزه رود نیل و ترس مصر از نفوذ اسرائیل در کشورهای این منطقه -که با یکدیگر تنش آبی دارند- را یکی از انگیزه‌ها و اهداف سفر کم‌نظیر وزیر امور خارجه مصر به بیت‌المقدس در سال ۲۰۱۶ می‌دانند. ابراز علاقه مصر برای پیشبرد پروژه‌های گردشگری در دریا نیز نمود دیگری از استقبال مصر برای همکاری نزدیک‌تر با اسرائیلی‌هاست (احمدی، ۱۳۹۶: ۱۱۸).

کمبود آب در منطقه و توانایی اسرائیل در تولید آب شیرین‌کن، از جمله دیگر بسترهایی مناسبی است که این کشور برای نیل به ایجاد و توسعه نفوذ سرزمینی خود دارد که مورد توجه اردن قرار گرفته است؛ نمایندگان ارشد اسرائیلی، اردنی و تشکیلات خودگردان در سال ۲۰۱۳ توافق‌نامه اشتراک آبی امضا کردند؛ این قرارداد ۹۰۰ میلیون دلاری بر مدیریت منابع آبی موجود و اکتشاف و توسعه منابع آبی جدید متمرکز است و همچنین ساخت خط لوله‌ای را در نظر گرفته است که دریای سرخ را به بحرالمتیت متصل می‌کند و به‌موجب آن ۸۰ میلیون متر مکعب آب شیرین‌سازی شده در بین سه طرف تقسیم می‌شود. اسرائیل قرار است نیمی از این آب شیرین را خریداری کرده و آن را با فلسطینی‌ها تقسیم کند و نیم دیگر آن به اردن فرستاده شود. همچنین آب از دریای سرخ به بحرالمتیت که هرساله یک متر کاهش می‌یابد پمپاژ می‌شود. این توافق‌نامه در ماه فوریه ۲۰۱۶ نهایی شده و طرف‌ها خواستار آن شدند که آغاز ساخت خط لوله باید در سال ۲۰۱۷ عملیاتی شود (همان: ۱۲۰).

در راستای همکاری‌های هیدروپلیتیک در سال ۲۰۱۵ مقامات کشورهای اسرائیل و قزاقستان، پروژه مشترک مرکز آبیاری در آلماتی را افتتاح کردند که این پروژه با همکاری وزارتخانه‌های خارجه و همچنین کشاورزی دو کشور شکل گرفت. در این پروژه علاوه بر سیستم آبیاری قطره‌ای و گلخانه‌ها، مرغداری و گوشت و... نیز از دیگر حوزه‌های همکاری بین این دو کشور بوده است (همان: ۱۲۵).

در روسیه معاصر نیز گفتمان‌های ژئوپلیتیکی و توجه به مقوله نفوذ سرزمینی، مهم‌تر از ایدئولوژی سیاسی خاص شده‌اند، بنابراین مفهوم «جهان روسی» به جایگاه یک ایدئولوژی فراگیر ارتقاء یافته که مدعی است روسیه از نظر سیاسی و جغرافیایی بزرگ‌تر از فدراسیون روسیه است یا باید باشد. این بدان معنی است که ایده "حوزه‌های نفوذ سرزمینی" در این مفهوم گنجانده شده است. در عین حال، استدلال می‌شود که معنای "جهان روسیه" در طول ۲۰ سال گذشته به‌طور متفاوتی بیان شده و به‌طور متفاوتی برای اهداف سیاسی ابزارسازی شده است. ساده‌انگاری بیش از حد است که باور کنیم «جهان روسی» همیشه مترادفی صرف برای تعقیب‌های نئوامپریالیستی روسیه در عرصه پس از شوروی بوده است. در مطالعات، سه تصویر از ایدئولوژیک "جهان روسیه" شناسایی شده است: اولین تصویر، تصویرسازی از «مجمع الجزایر روسیه» در دهه ۱۹۹۰، قلمروزدایی و تمرکززدایی شده بود. دومی نشان‌دهنده تطبیق مفهوم با ایده «دموکراسی مستقل» در دهه ۲۰۰۰ است، زمانی که منطق «حوزه نفوذ سرزمینی» به «جهان روسیه» تزریق شد. سوم، در دهه ۲۰۱۰، «دنیای روسیه» به‌عنوان یک پروژه انزواطلبانه و انزواگرایانه، با منطق نمایندگی روسیه به‌عنوان الگوی جایگزین و غیرغربی مدرنیته همسو شد. نکته پایانی بحث این است که علی‌رغم بسیاری از مفاهیم بدیع و بالقوه مترقی، مفهوم «جهان روسی» گرایش آشکاری به انتقاد محافظه‌کارانه و ضدغربی از جهانی‌سازی را نشان داده است که مشخصه منطق حوزه‌های نفوذ است (Reinsberg: 2019).

از سویی دیگر می‌توان به ظرفیت‌های ترکیه در حوزه نفوذ سرزمینی اشاره کرد؛ موقعیت جغرافیایی کشور ترکیه و حاکمیت این کشور بر تنگه‌هایی که در دریای اژه، دریای مدیترانه و دریای سیاه دارد، بر ارزش و اهمیت این کشور می‌افزاید. همچنین قرار گرفتن در بین خاورمیانه، شمال قاره آفریقا و آسیای جنوب غربی، منطقه قفقاز و کشور روسیه، آن‌چنان جایگاه برجسته‌ای برای این کشور ایجاد کرده است که مورد توجه سایر کشورهای دنیا قرار گرفته است. وجود رشته‌کوه‌های آرارات- تورس و آنتی‌تورس و

آب‌های فراوان حاصل از ذوب شدن برف‌های آن‌ها، باعث تشکیل رودخانه‌های بسیار مهمی شده است که این منابع مهمی برای کشاورزی و همچنین جریان یافتن در کشورهای سوریه و عراق شده است که این خود موجب وابستگی این کشورها به ترکیه شده و دامنه نفوذ این کشور را توسعه داده است (قربانی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۱: ۸۲).

مزیت ترانزیتی کشور ایران نکته‌ای قابل توجه بوده که دلیل آن برخورداری از موقعیت جغرافیایی بسیار خوب آن است؛ ایران می‌تواند با گسترش در شبکه حمل‌ونقل و ارتباط مطمئن از این امتیاز در جهت افزایش میزان درآمدهای ارزی و ارتقای حوزه نفوذ سرزمینی خود در منطقه استفاده کند. ایران با ۱۵ کشور جهان همسایگی و ارتباط دارد و به نوبه خود می‌تواند به‌عنوان یک پل ارتباطی در میان این کشورها و سایر مناطق جهان نقش ایفا کند (احدی، ۱۳۹۹: ۹۹۶).

موقعیت جغرافیایی ایران یکی از ویژگی‌های مهم این کشور برای ایفای نقش تحت عنوان یک بازیگر تأثیرگذار در اجرای پروژه کمربند- راه محسوب می‌شود؛ ایران به‌عنوان یک بازیگر مهم در ابتکار کمربند- راه هم تأثیرگذار و هم تأثیرپذیر است. موقعیت ژئوپلیتیک ایران در این طرح از اهمیت بالایی برخوردار است. ایران هجدهمین کشور وسیع دنیا و از نظر جمعیت هفدهمین کشور در جهان است. این مسئله باعث شده که ایران یک کشور با هدف و هم یک بازیگر مهم در مسیر پروژه کمربند- راه محسوب گردد. ایران به‌مانند یک سرزمین گذرگاهی در مسیر اتصال بین سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا محسوب می‌گردد. ایران علاوه بر موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک حساس و برخورداری از ذخایر انرژی و دیگر شاخص‌های اقتصادی از جایگاه ژئواکونومیک فوق‌العاده‌ای نیز برخوردار است. ایران با ویژگی‌های منحصر به فرد خود مانند: تمدنی چند هزارساله، موقعیت گذرگاهی و محل تلاقی غرب و شرق، همسایگی با ۱۵ کشور دنیا، قرارگیری در مرکز انرژی جهان، برخورداری از منابع نفتی و ذخایر گازی، عضویت در سازمان‌های منطقه‌ای، قرارگیری در مسیر کریدور غرب به شرق و کریدور شمال- جنوب و ارتباط با چهار قدرت روسیه، اتحادیه اروپا، چین و هند، نقشی بسیار مهم در نظام بین‌الملل دارد. همچنین در جنوب خلیج فارس، تنگه هرمز و دریایی عمان، اهمیت ژئوپلیتیک قابل‌توجهی را برای این کشور ایجاد کرده است. لذا ایران می‌تواند با گسترش شبکه حمل‌ونقل (هوایی، ریلی و جاده‌ای) از این امتیازات ویژه برای گسترش موقعیت راهبردی و توسعه نفوذ سرزمینی خود در منطقه، به بهترین شکل بهره‌مند گردد (همان: ۱۰۰۹). همچنین موقعیت جغرافیایی ایران به‌گونه‌ای است که

برای فروش کالا و ترانزیت خطوط لوله‌های گاز و نفت در اقتصاد جهانی، اهمیت به‌سزایی دارد. کریدور شمال به جنوب یک فرصت بی‌نظیر و استثنایی تجاری و اقتصادی برای کشور ایران است؛ به‌عنوان مثال احداث خط راه‌آهن چابهار به سرخس امتیاز ویژه‌ای برای ایران ایجاد می‌کند؛ زیرا برقراری خطوط ارتباط ترانزیتی بین کشورهای اروپای شمالی، مرکزی، شرقی، روسیه و آسیای مرکزی و قفقاز از یک طرف و از سوی دیگر کشورهای آسیای شرقی و جنوبی، اقیانوسیه و همچنین کشورهای حاشیه خلیج فارس، علاوه بر منافع سرشار اقتصادی باعث توسعه حوزه نفوذ ایران در این کشورها خواهد شد (همان: ۹۹۷).

ایران در جهت ارتقاء و تحقق حوزه نفوذ سرزمینی خود در کشورهای پیرامونی، پروژه‌های متعددی را در دستور کار دارد. نوسازی راه‌آهن تفتان- کویته در کشور پاکستان برای اتصال شبکه راه‌آهن سراسری ایران به پاکستان که منجر به اتصال اروپا و آسیا می‌شود، اتصال ایران و کشور جمهوری آذربایجان از طریق اتصال راه‌آهن قزوین به رشت- انزلی و آستارا؛ اتصال خط آهن چابهار به سرخس به جهت اتصال جنوب شرق از بندر چابهار به سرخس در شمال شرق کشور و اتصال آسیای میانه به آب‌های اقیانوسی در راستای این هدف هستند (همان: ۱۰۱۰) که شناخت صحیح، سیاست‌گذاری درست و اجرای دقیق و به‌موقع از این قابلیت می‌تواند منجر به توسعه نفوذ سرزمینی جمهوری اسلامی ایران شده و در نهایت با ارتقاء قدرت ملی و تأمین‌کننده اهداف ملی کشور باشد.

پیشینه پژوهش

جدول (۱) پیشینه تحقیقات انجام‌شده

عنوان رویکرد	نظریه قلمرو و مرز ژئوپلیتیکی
ارائه‌دهنده	محمدرضا حافظ‌نیا
خلاصه	قلمرو ژئوپلیتیکی عبارت است از: فضای جغرافیایی و انسان‌ها و جوامع مربوطه که در حوزه نفوذ و تأثیرگذاری یک یا چند متغیر سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی، امنیتی، تجاری، تکنولوژیکی و رسانه‌ای کشور یا بازیگر قدرتمند قرار دارد. به عبارتی کشورها و سرزمین‌ها و فضاهای جغرافیایی پیرامونی که در حوزه نفوذ کشور مرکز (قطب) قرار دارد قلمرو ژئوپلیتیکی آن نامیده می‌شود؛ هر قلمرو ژئوپلیتیکی دارای یک نقطه یا کانون مرکزی و یک فضای پیرامونی است که شامل تعدادی کشور یا جامعه تابع بوده که از اراده مرکز یا بازیگر و ارزش‌های آن متأثر هستند.
عنوان رویکرد	نظریه تمایل ذاتی مکان به گسترش حوزه نفوذ

عنوان رویکرد	نظریه قلمرو و مرز ژئوپلیتیکی
ارائه دهنده	محمدرضا حافظ‌نیا
خلاصه	قلمرو ژئوپلیتیکی عبارت است از: فضای جغرافیایی و انسان‌ها و جوامع مربوطه که در حوزه نفوذ و تأثیرگذاری یک یا چند متغیر سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی، امنیتی، تجاری، تکنولوژیکی و رسانه‌ای کشور یا بازیگر قدرتمند قرار دارد. به عبارتی کشورها و سرزمین‌ها و فضاهای جغرافیایی پیرامونی که در حوزه نفوذ کشور مرکز (قطب) قرار دارد قلمرو ژئوپلیتیکی آن نامیده می‌شود؛ هر قلمرو ژئوپلیتیکی دارای یک نقطه یا کانون مرکزی و یک فضای پیرامونی است که شامل تعدادی کشور یا جامعه تابع بوده که از اراده مرکز یا بازیگر و ارزش‌های آن متأثر هستند.
عنوان رویکرد	نظریه تمایل ذاتی مکان به گسترش حوزه نفوذ
ارائه دهنده	محمدرضا حافظ‌نیا / ۱۳۷۹
خلاصه	مکان‌ها و مناطق جغرافیایی بر اساس موقعیت و ویژگی‌هایی که دارند، ارزش‌های متفاوتی پیدا می‌کنند. مجموعه این ارزش‌ها که بیشترشان متأثر از عوامل جغرافیایی هستند، به یک مکان یا یک منطقه قدرت می‌بخشند و این مکان‌ها یا مناطق معمولاً از این قدرت برای توسعه حوزه نفوذ خود استفاده می‌کنند. ارزش‌های ژئوپلیتیکی یک مکان یا یک منطقه می‌تواند تحت تأثیر ویژگی‌های داخلی آن قرار گیرد. این ارزش‌ها ممکن است ناشی از قابلیت‌های طبیعی آن منطقه مانند: موقعیت جغرافیایی و وسعت، میزان منابع و معادن، آب‌وهوا، دسترسی به آب‌های آزاد و تنگه‌های مهم و غیره باشد. معمولاً بین تأثیر نقش‌های یک منطقه و محدوده جغرافیایی با میزان قدرت آن مکان رابطه وجود دارد؛ یعنی هراندازه که نقش‌ها کارکرد گسترده‌تر و بیشتری داشته باشند، قدرت موقعیت جغرافیایی آنان بیشتر می‌شود، زیرا هر چه حوزه این کارکردها بیشتر شود نشان‌دهنده میزان بیشتر تأثیرگذاری آن‌ها بر سایر مکان‌ها و مناطق است.
عنوان پژوهش	تبیین نظری بسترهای شکل‌گیری رقابت‌های ژئوپلیتیکی
ارائه دهنده	طهمورث حیدری موصولو / سال ۱۳۹۷ / دانشگاه تهران
خلاصه پژوهش	در این پژوهش محقق به دنبال تبیین بنیادهای نظری مفهوم پایه‌ای رقابت در جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک بوده که در نهایت ابعاد: اختلافات سرزمینی و مرزی، ایدئولوژی، توازن در قدرت، برچسب شناسایی، خصومت روان‌شناختی-تاریخی، پیمان‌های امنیتی، آمادگی نظامی، راهبردهای کلان (نظامی، اقتصادی و سیاسی) و تغییر ساختار ژئوپلیتیکی را به‌عنوان عوامل و بسترهای شکل‌گیری رقابت ژئوپلیتیکی معرفی می‌نماید.
عنوان پژوهش	تغییرات مکانی- زمانی و تأثیر آن در نفوذ ژئوپلیتیکی چین و آمریکا در جنوب آسیا
ارائه دهنده	Wang, Shufang. Cao, Yuan. Ge, Yuejing. (2015)
خلاصه پژوهش	در این مقاله نفوذ ژئوپلیتیکی و تغییرات مکانی- زمانی نفوذ ژئوپلیتیکی چین و ایالات متحده در جنوب آسیا در دهه گذشته را بررسی کرده و به سه نتیجه اولیه به

عنوان رویکرد	نظریه قلمرو و مرز ژئوپلیتیکی
ارائه دهنده	محمدرضا حافظ نیا
خلاصه	قلمرو ژئوپلیتیکی عبارت است از: فضای جغرافیایی و انسان‌ها و جوامع مربوطه که در حوزه نفوذ و تأثیرگذاری یک یا چند متغیر سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی، امنیتی، تجاری، تکنولوژیکی و رسانه‌ای کشور یا بازیگر قدرتمند قرار دارد. به عبارتی کشورها و سرزمین‌ها و فضاهای جغرافیایی پیرامونی که در حوزه نفوذ کشور مرکز (قطب) قرار دارد قلمرو ژئوپلیتیکی آن نامیده می‌شود؛ هر قلمرو ژئوپلیتیکی دارای یک نقطه یا کانون مرکزی و یک فضای پیرامونی است که شامل تعدادی کشور یا جامعه تابع بوده که از اراده مرکز یا بازیگر ارزش‌های آن متأثر هستند.
عنوان رویکرد	نظریه تمایل ذاتی مکان به گسترش حوزه نفوذ
خلاصه پژوهش	(۱) به‌طور کلی، نفوذ ژئوپلیتیکی چین و ایالات‌متحده در جنوب آسیا بین سال‌های ۲۰۰۳ و ۲۰۱۲ افزایش یافته است. از نظر نرخ رشد، نفوذ ژئوپلیتیکی چین در جنوب آسیا نسبت به ایالات‌متحده بسیار سریع‌تر رشد کرده است. (۲) قدرت کلی و نفوذ ژئوپلیتیکی غیرخطی نشان می‌دهد که به‌طور کلی داشتن قدرت ملی قوی برای یک کشور، لزوماً به معنای دارا بودن نفوذ ژئوپلیتیکی قوی‌تر نیست؛ (۳) نفوذ ژئوپلیتیکی با میزان فاصله نسبت معکوس دارد. هر چه میزان فاصله بیشتر باشد، پتانسیل نفوذ ژئوپلیتیکی کوچکتر است و بالعکس.
عنوان پژوهش	تأثیر کنش‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در عراق و سوریه بر کاهش نفوذ منطقه‌ای ایران
ارائه دهنده	قربانی‌نژاد، ریاز، اولج‌الاملی، محمد مهدی، یزدانی‌پناه درو، کیومرث. (۱۴۰۱)
خلاصه پژوهش	محققین در تعریفی ژئوپلیتیک را علم رقابت و گسترش حوزه نفوذ دولت‌ها و گروه‌های متشکل سیاسی می‌دانند که در پی کسب قدرت، تصرف ابزارها و کسب فرصت‌های جغرافیایی هستند که به آن‌ها توان داده و امکان غلبه بر رقبای آن‌ها را می‌دهد. آن‌ها برای به دست آوردن این فرصت‌ها و مقدرات، در فضای جغرافیایی به رقابت می‌پردازند و سعی دارند که نفوذ خود را در این فضاهای جغرافیایی بیشتر گسترش داده و آن‌ها را به قلمرو تحت نفوذ خود بیفزایند و در مقابل، رقبای خود را از فضاهای موردادعا بیرون کنند. در بسیاری از نظریه‌های ژئوپلیتیک، دولت‌ها برای تأمین فضای حیاتی خود ناگزیرند قدرت خود را از طریق نفوذ در دیگر قلمروها افزایش دهند.

جمع‌بندی پیشینه‌های تحقیق

با جمع‌بندی نظریه‌ها و پیشینه‌های تحقیق درمی‌یابیم که توجه به سرزمین و ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی آن برای توسعه نفوذ در نگاه ژئوپلیتیسین‌ها دارای اهمیت بوده و در دیدگاه‌های آنان در قالب مفاهیم و اصطلاحاتی از قبیل: قلمرو ژئوپلیتیکی، فضای جغرافیایی، مکان‌ها و مناطق جغرافیایی، ارزش‌های ژئوپلیتیکی مکان، موقعیت جغرافیایی، تغییرات مکانی- زمانی نفوذ ژئوپلیتیکی و فضای حیاتی بیان شده است،

پیشینه‌های یادشده محقق را در دستیابی به ابعاد و مؤلفه‌های نفوذ سرزمینی یاری نموده که این مورد نقطه اشتراک پژوهش حاضر با پیشینه‌ها بوده و مورد افتراق آن در این است که تاکنون هیچ پژوهشی برای بررسی همه‌جانبه ابعاد نفوذ سرزمینی انجام نشده است و در نهایت طراحی الگوی نفوذ سرزمینی جنبه نوآوری این تحقیق است.

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق از نظر نوع، تحقیقی کاربردی بوده و از نظر ماهیت به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است و در مسیر انجام تحقیق سعی گردیده است که با تمرکز بر رویکردهای اکتشافی، الگویی برای نفوذ سرزمینی ارائه کند. بنابراین از لحاظ اجرائی تحقیق حاضر به شرح ذیل انجام شده است:

الف- پیشینه و مبانی نظری تحقیق در حوزه نفوذ سرزمینی مورد مذاقه و بررسی دقیق قرار گرفته و سپس برای دستیابی به الگوی نفوذ سرزمینی از روش الگوسازی به روش داده بنیاد گراند تئوری و با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا استفاده شده است؛ در نظریه داده بنیاد، کشف یا تولید نظریه بر مبنای حقایق و واقعیات موجود و از طریق جمع‌آوری نظام‌مند داده‌ها و با مد نظر قرار دادن کلیه جوانب مرتبط با موضوع تحقیق صورت می‌گیرد. داده‌های جمع‌آوری‌شده در این روش، طی مراحل خاصی سیر تکاملی خود را تا رسیدن به تئوری طی کرده و تحلیل داده‌هایی که به‌منظور تکوین نظریه گردآوری شده‌اند، با استفاده از «کدگذاری باز» انجام می‌شود، در این راستا ابتدا کدهای مناسب به داده‌ها اختصاص یافته و سپس این کدها در قالب مفهوم تعیین می‌شوند که آن را «کدگذاری محوری» می‌نامند، سپس پژوهشگر با اندیشیدن در مورد ابعاد متفاوت این کدها و یافتن پیوند میان آن‌ها به استخراج مدل اقدام می‌نمایند، از نگاه پدیدآورندگان این روش، نظریه‌پردازی به روش داده بنیاد عبارت است از کشف الگو در پژوهش‌های علوم اجتماعی بر اساس گردآوری نظام‌مند داده‌ها برای رسیدن به مرحله‌ای از شناخت در خصوص موضوع مورد مطالعه که ما را قادر می‌سازد نظریه‌ای را که بر اساس داده‌های واقعی ساخته‌ایم، با نظریه‌های موجود مقایسه کنیم. برای اجرای پژوهش به شیوه داده بنیاد مراحل زیر انجام می‌شود:

(۱) تعیین موضوع و تدوین پرسش‌های پژوهش؛

(۲) گردآوری داده‌ها؛

(۳) کدگذاری داده‌ها در سه مرحله:

- کدگذاری باز؛

- کدگذاری محوری؛

- کدگذاری انتخابی؛

ب- برای تأیید مؤلفه‌های نفوذ سرزمینی که از تحلیل محتوا به دست آمده پرسشنامه‌ای طراحی شده که روایی محتوایی آن از طریق ضریب لاوشه تعیین گردیده است: جهت محاسبه این شاخص از نظرات ۱۰ تن از کارشناسان متخصص در زمینه محتوای آزمون موردنظر استفاده شده و با توضیح اهداف آزمون برای آن‌ها و ارائه تعاریف عملیاتی مربوط به محتوای سؤالات، از آن‌ها خواسته شد تا هریک از سؤالات را بر اساس طیف سه‌بخشی لیکرت «گویه ضروری است»، «گویه مفید است ولی ضروری نیست» و «گویه ضرورتی ندارد» طبقه‌بندی کنند. سپس بر اساس فرمول زیر، نسبت روایی محتوایی محاسبه می‌شود:

$$CVR = \frac{\text{تعداد کل} - \text{تعداد متخصصینی که گزینه ضروری را انتخاب کرده‌اند}}{2}$$

بر اساس تعداد متخصصینی که سؤالات را مورد ارزیابی قرار داده‌اند، حداقل مقدار CVR قابل قبول بر اساس بایستی در حد نرمال باشد. سؤالاتی مقدار CVR محاسبه شده برای آن‌ها کمتر از میزان مورد نظر با توجه به تعداد متخصصین ارزیابی کننده سؤال باشد، بایستی از آزمون کنار گذاشته شوند؛ به علت اینکه بر اساس شاخص روایی- محتوایی، روایی- محتوایی قابل قبولی ندارند. با توجه به فرمول بالا نسبت روایی محتوایی محاسبه شده برای پرسشنامه با توجه به سطح قابل قبول برای معناداری آماری (۰/۰۵ > p)، حداقل مقدار ۰/۷۵ برای هر سؤال برای CVR به دست آمد، لذا پس از محاسبه مقدار فوق مشخص گردید که تمامی پرسش‌ها توسط صاحب نظران دارای روایی تشخیص داده شده‌اند. سپس جامعه آماری به تعداد ۵۱ تن (۱۸ خبره خارجی و ۳۱ خبره داخلی) از طریق مراجعه به صاحب نظران از میان خبرگان دانشگاهی و نظامی، جغرافیای سیاسی، سیاسی و روابط بین الملل شناسایی شد و به علت محدود بودن تعداد، حجم نمونه بر جامعه آماری منطبق و از روش تمام شمار استفاده شد؛ پس از توزیع پرسشنامه‌ها، مرتبط بودن و میزان اثرگذاری آن‌ها تعیین و سپس الگویی برای نمایش نفوذ سرزمینی ارائه گردیده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای شناسایی مؤلفه‌های نفوذ سرزمینی، توسط محقق با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا بر روی ادبیات گردآوری شده و پیشینه‌های موضوع، تحلیل تماتیک انجام شده که پس از کدگذاری اولیه و کدگذاری محوری، مؤلفه‌های ذیل (نمودار شماره ۱) به‌دست آمده است:

وسعت و قلمرو گسترده‌تر کشور نفوذکننده، هیدروپلیتیک و روابط آبی با سایر کشورهای پیرامونی (سیاست‌های آبی، در اختیار داشتن سرچشمه‌های آبی، برخورداری از منابع آب شیرین بیشتر، میزان بارش بیشتر، دارا بودن موقعیت بالادستی و...)، برخورداری از موقعیت گذرگاهی برتر، داشتن موقعیت ارتباطی بهتر، دارا بودن شرایط اقلیمی مناسب‌تر نسبت به کشورهای نفوذشونده، قرارگیری مکان‌های مورد توجه مانند: مکان‌های مذهبی و زیارتی یا قومی و تاریخی و... در داخل کشور نفوذکننده، تعداد همسایگان، دسترسی به آب‌های آزاد و میزان تسلط بر تنگه‌های بین‌المللی را می‌توان به‌عنوان مؤلفه‌های نفوذ سرزمینی نام برد.

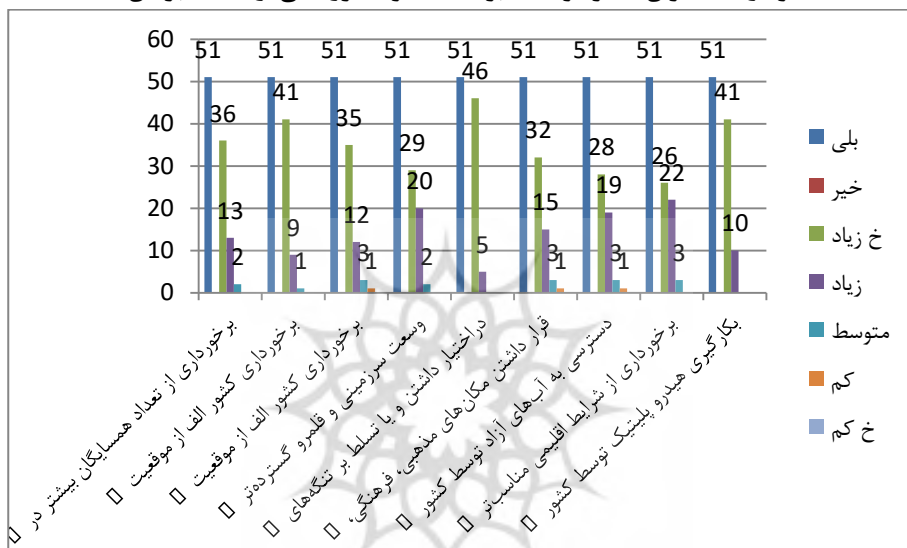
نمودار (۱) شبکه مضامین مؤلفه‌های نفوذ سرزمینی - مستخرج از مکس کیودا

پس از دستیابی به نتایج تحلیل محتوا، محقق مؤلفه‌های به‌دست‌آمده را طی یک پرسشنامه برای نظرخواهی از خبرگان به شرح زیر طراحی و در اختیار جامعه نخبگان قرار داد:

الف- پرسشنامه از دو قسمت به شرح ذیل تشکیل شده است: بخش اول شامل ۴ سؤال شناختی بوده که نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن است که از تعداد ۵۱ پاسخ‌دهنده خارجی و داخلی تعداد ۱۶ درصد دارای مدرک فوق دکتری و ۸۴ درصد دارای مدرک

دکتری بوده‌اند، همچنین از این تعداد ۳۴ درصد دارای تخصص جغرافیای سیاسی، ۱۶ درصد متخصص علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، ۱۰ درصد متخصص علوم اقتصادی، ۲۸ درصد متخصص مسائل نظامی- امنیتی و ۱۲ درصد نیز در حوزه‌های فرهنگی- اجتماعی دارای تخصص بوده‌اند. پس از جمع‌آوری پرسشنامه، معلوم شد که همه پاسخ‌دهندگان مؤلفه‌های ارائه‌شده را با حوزه نفوذ سرزمینی مرتبط دانسته و میزان تأثیر آن‌ها را در ایجاد نفوذ سرزمینی به شرح ذیل بیان نموده‌اند:

نمودار (۲) میزان تأثیر مؤلفه‌ها بر ایجاد نفوذ سرزمینی از نگاه خبرگان

همان‌گونه که در جدول شماره (۱) مشاهده می‌شود؛ متغیر وسعت و قلمرو گسترده‌تر کشور نفوذکننده به میزان خیلی زیاد و زیاد (با فراوانی ۴۹ و ضریب ۹۶ درصد)، متغیر هیدروپلیتیک و روابط آبی با سایر کشورهای پیرامونی به میزان خیلی زیاد و زیاد (با فراوانی ۵۱ و ضریب ۱۰۰ درصد)، برخورداری از موقعیت گذرگاهی برتر به میزان خیلی زیاد و زیاد (با فراوانی ۴۷ و ضریب ۹۲ درصد)، موقعیت ارتباطی بهتر به میزان خیلی زیاد و زیاد (با فراوانی ۵۰ و ضریب ۹۸ درصد)، دارا بودن شرایط اقلیمی مناسب‌تر نسبت به کشورهای نفوذشونده به میزان خیلی زیاد و زیاد (با فراوانی ۴۸ و ضریب ۹۴ درصد)، قرارگیری مکان‌های مورد توجه مانند: مکان‌های مذهبی و زیارتی یا قومی و تاریخی و... در داخل کشور نفوذکننده به میزان خیلی زیاد و زیاد (با فراوانی ۴۷ و ضریب ۹۲ درصد)، تعداد همسایگان بیشتر به میزان خیلی زیاد و زیاد (با فراوانی ۴۹ و ضریب

۹۶ درصد)، دسترسی به آب‌های آزاد به میزان خیلی زیاد و زیاد (با فراوانی ۴۷ و ضریب ۹۲ درصد) و میزان تسلط بر تنگه‌های بین‌المللی به میزان خیلی زیاد (با فراوانی ۵۱ و ضریب ۱۰۰ درصد) بر ایجاد و توسعه نفوذ سرزمینی اثر دارند، بنابراین با اطمینان می‌توان گفت با برنامه‌ریزی صحیح و پرداختن به مؤلفه‌های یادشده، می‌توان به نفوذ سرزمینی دست یافت که بر اساس روابط یافت شده الگوی نفوذ سرزمینی به شرح ذیل (شکل ۱) ارائه می‌گردد:

شکل (۱) الگوی نفوذ سرزمینی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نفوذ ژئوپلیتیکی به‌عنوان مفهومی مرتبط با قدرت و اعمال آن در جغرافیای سیاسی و روابط بین‌الملل مسئله‌ای قابل تأمل و دارای سابقه طولانی بوده و تمامی اشکال قدرت - از سخت تا نرم - را در خود جای می‌دهد، نفوذ ژئوپلیتیکی به ابعاد هشت‌گانه نفوذ سیاسی، اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی، نظامی، علم و فناوری، سرزمینی، منابع استراتژیک و سرچشمه‌های فضایی تقسیم‌بندی می‌شود که یک بازیگر قدرتمند دولتی در راستای تحقق اهداف خود آن را به کار می‌گیرد. همچنین در تعریفی جامع، نفوذ سرزمینی، میزان و نحوه اثرگذاری یک بازیگر سیاسی با بهره‌گیری از ویژگی‌های موقعیت ژئوپلیتیکی خود برای اثرگذاری بر فرایندهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی -

اجتماعی، نظامی و... سایر سیستم‌ها در ورای مرزهای سیاسی، برای تغییر یا تحمیل رفتاری خاص بر سایر بازیگران و رقبا تعریف شده است؛ هر کشوری به‌عنوان یک واحد سیاسی دارای سرزمینی مشخص بوده که به واسطه مرزهای بین‌المللی احاطه گردیده است، حکومت‌ها برای این‌که بتوانند امنیت خود را حفظ کرده و منافع مردمانشان را تأمین نمایند در پی کنترل و بهره‌برداری از سایر سرزمین‌ها در ورای مرزهای خود هستند، در نظرهای اندیشمندان دیگر، این تلاش با عناوین مختلفی از قبیل قلمروسازی، قدرت‌افکنی و... نام برده شده‌اند؛ در این پژوهش با جمع‌آوری ادبیات موجود، بررسی اسناد و مدارک مرتبط و بهره‌گیری از نظر خبرگان داخلی و خارجی، مفهوم و ادبیات جدیدی تولید شده که تمامی موارد پیش‌گفته را در ذیل یک مفهوم علمی، جامع و مورد تفاهم خبرگان و صاحب‌نظران، تحت عنوان "نفوذ سرزمینی" قرار داده است، نفوذ سرزمینی با تعریف یاد شده در بالا، با ۹ مؤلفه: برخورداری از موقعیت گذرگاهی برتر، قرارگیری در یک موقعیت ارتباطی بهتر، داشتن وسعت و قلمرو گسترده‌تر برای کشور نفوذکننده، هیدروپلیتیک و روابط آبی نفوذکننده در سایر کشورهای پیرامونی (با اعمال سیاست‌های آبی، در اختیار داشتن سرچشمه‌های آبی، برخورداری از منابع آب شیرین بیشتر، میزان بارش بیشتر، دارا بودن موقعیت بالادستی و...)، دارا بودن شرایط اقلیمی مناسب‌تر نسبت به کشورهای نفوذشونده، قرارگیری مکان‌های مورد توجه مانند: مکان‌های مذهبی و زیارتی یا قومی و تاریخی و... در داخل کشور نفوذکننده، داشتن تعداد همسایگان، دسترسی به آب‌های آزاد و میزان تسلط بر تنگه‌های بین‌المللی ابزاری کارآمد خواهد بود تا یک کشور بتواند با برنامه‌ریزی بر روی این متغیرها و تکیه بر قابلیت‌های سرزمینی و سایر توانمندی‌های در اختیار، حوزه نفوذ خود را گسترش داده و ضمن بی‌اثر یا کم‌اثر کردن تهدیدات، منافع ملی‌اش را تحصیل نماید. صرف برخورداری از ظرفیت‌های سرزمینی بدون وجود توانمندی داخلی و اراده حاکمان و سیاست‌گذاران یک کشور منجر به ایجاد نفوذ سرزمینی قوی نخواهد شد؛ بنابراین پیشنهاد می‌گردد که سیاستمداران و طراحان ملی ضمن شناسایی قابلیت‌های سرزمینی خود، برای توسعه نفوذ سرزمینی در آن‌سوی مرزهایشان بر اساس الگوی طراحی شده در این پژوهش، برنامه‌ریزی و پیگیری فعال داشته باشند.

قدردانی

از همه اندیشمندان و صاحب‌نظرانی که در حین انجام این پژوهش خالصانه دیدگاه‌ها و نقطه نظرات علمی و کارشناسی خود را ارائه نمودند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌گردد.

منابع

- احدی، پرویز. (۱۳۹۹). استراتژی جاده و کمربند چین و نقش حوزه نفوذ ایران. ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی/ایران. ص ۱۰۱۷-۹۹۴.
- احمدی، وحیده. (۱۳۹۶). اسرائیل و کشورهای پیرامونی؛ نفوذ امنیتی با پوشش اقتصادی. فصلنامه مطالعات راهبردی. ۲۰(۷۶): ۱۱۳-۱۳۵.
- جعفری هرندی، امیررضا. (۱۳۹۵). مدیریت نفوذ/ایالات متحده در عراق جدید. نشر دانشگاه امام صادق (ع). تهران.
- خبرگزاری تسنیم به نقل از سایت پلاتون آسیا. (۱۴۰۱). ریسک‌ها و فرصت‌های اصلی ناشی از گسترش اقتصادی چین در منطقه آسیای مرکزی. tasnimnes.Com.
- رفیع، حسن. بختیاری جامی، محسن. (۱۳۹۲). استراتژی آمریکا در تقابل با نفوذ اقتصادی و سیاسی-امنیتی چین در آسیای مرکزی. فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز. ۸۳: ۸۲-۱۰۰.
- رومینا، ابراهیم، حافظ‌نیا، محمدرضا و احمدی دوازده‌امامی، فرزاد. (۱۴۰۱). بررسی و تحلیل منازعات میان ایران و عربستان (مطالعه موردی: یمن). فصلنامه ۱(۱۷): ۱۱-۱.
- سعیدی‌فرد، علی‌اشرف. رومینا، ابراهیم. حافظ‌نیا، محمدرضا. روشنی، رضا. (۱۴۰۲). طراحی الگوی سنجش نفوذ ژئوپلیتیک. رساله دکتری. دانشکده علوم انسانی. دانشگاه تربیت مدرس.
- فوچر، میشل. (۲۰۱۴). اطلس نفوذ فرانسه در قرن ۲۱. مصاحبه ژان فرانسوا فیورینا با میشل فوچر، ۲۷ فوریه ۲۰۱۴.
- قربانی‌نژاد، رباباز. اولج‌الاملی، محمدمهدی. یزدان‌پناه درو، کیومرث. (۱۴۰۱). تأثیر کنش‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در عراق و سوریه بر کاهش نفوذ منطقه‌ای ایران. فصلنامه آمایش سیاسی فضا. ۱(۵).

Etzioni, A. (2015). Spheres of influence: A reconceptualization. *The Fletcher Forum of World Affairs*, 39(2), 117–132. See also Jackson, V. (2020). Understanding spheres of influence in international politics. *European Journal of International Security*, 5(3), 255–273.

- ≠ Gu, M., & Ang, L. (2014). Assessment of oil and gas geopolitical influence. *Journal of Geographical Sciences*, 25(3), 369–384.
- Latham, A. (2022). Spheres of influence in a multipolar world. *Defense Priorities*. <https://www.defp.org/@defpriorities/September26,2022>
- Muir, R. (2012). *Political geography: A new introduction* (M. Valley, Trans.). Publications of the Geographical Organization of the Armed Forces.
- Qin, Q., Cheng, S., Li, F., Zhang, S., U, L., & Zhang, D. (2018). Approach to the geopolitical influences of great powers in Southeast Asia: Case studies of China and the US. *Chinese Geographical Science*. <https://doi.org/10.1007/s11769-018-0998-7>
- Reinsberg, B. (2019). Do countries use foreign aid to buy geopolitical influence? Evidence from donor campaigns for temporary UN Security Council seats. *UNU-WIDER Working Paper No. 2019/4*. The United Nations University World Institute for Development Economics Research. <https://doi.org/10.35188/UNU-WIDER/2019/638-8>

